

Srbija pala ispod stotog mesta na svetskoj listi Indeksa percepcije korupcije Transparency International

Srbija na najznačajnijem globalnom rangiranju zemalja po percepciji korupcije u javnom sektoru ima indeks 36 od 100 mogućih i pala je za pet mesta na listi – na 101. poziciju.

U prethodne dve godine Srbija je imala indeks percepcije korupcije (CPI) 38, i nalazila se na 94, odnosno 96. mestu liste koju objavljuje međunarodna organizacija Transparency International. Ovogodišnji skor je ujedno najlošiji u poslednjih 11 godina, otkako se primenjuje ista metodologija ocenjivanja, saopštila je na konferenciji za novinare izvršena direktorka TS Bojana Medenica.

Indeks Srbije je za sedam posena manji od svetskog proseka. Od zemalja regiona samo je Bosna i Hercegovina lošija, sa indeksom 34, a Albanija deli 101. poziciju sa Srbijom.

Ovaj pad, posle decenijske stagnacije, očekivan je u situaciji otvorenog kršenja brojnih antikorupcijskih preventivnih zakona, ukazao je programski direktor TS Nemanja Nenadić.

Pogoršanje u percepciji korupcije, nakon dugogodišnje stagnacije, posredno ukazuje da nije problem samo u opažanjima, već da nema ni suštinskog napretka. Sve veći broj istraživanja na osnovu kojih se izračunava CPI pokazuje da je utisak spoljnih posmatrača o razvoju situacije kada je reč o korupciji i mogućnosti da se institucije

izbore sa njom negativan. To drastično smanjuje mogućnost da je reč samo o subjektivnim utiscima ili reakciji na pojedinačne sporne situacije, rekao je Nenadić.

Detaljnije o Indeksu percepcije korupcije i rezultatima

Indeks percepcije korupcije već dvadeset sedmu godinu za redom sačinjava vodeća antikorupcijska organizacija na globalnom nivou, Transparency International. Ove godine je rangirano 180 zemalja i teritorija, isto kao i u nekoliko ranijih godina. Zemlje se boduju na skali od 100 (veoma čiste) do 0 (veoma korumpirane). Srbija je ove godine plasirana na 101. mesto (prošle godine 96), sa skorom od 36, koji je za dva niži od prethodne godine. Ovo mesto delimo sa još osam zemalja (Albanija, Ekvador, Kazahstan, Panama, Peru, Šri Lanka, Tajland i Turska).

Ocena za 2022. godinu najlošija je u poslednjih 11 godina, od kada se primenjuje aktuelna metodologija i skala od 0 do 100. Četvrtu godinu za redom, Srbija se nalazi u "lošijoj polovini sveta". Trenutno mesto na tabeli je najlošije u celom periodu u kojem je broj rangiranih zemalja jednak sadašnjem (od CPI 2007) .

Iako su promene skora Srbije od godine do godine bile minimalne tokom duže od decenije, očigledno je da je trend negativan, tako da pad u odnosu na rekordne 2013, i 2016. sada iznosi osetnih šest poena.

Sa sadašnjim rezultatom od 36, kao i sve vreme od kako se objavljuje CPI Srbija je „stabilno“ u grupi zemalja sa raširenom korupcijom (ispod 50). Ovaj skor nas smešta sedam poena ispod svetskog proseka (43), 21 poen ispod proseka našeg kontinenta, a čak 28 poena iza proseka onog dela Evrope čiji deo želimo da postanemo (EU 64).

Na prvo mesto se ove godine popela Danska (90), a potom slede Finska Novi Zeland (87) i Norveška sa 84 poena. Na dnu, kao i prošle godine, nalaze se Somalija, Južni Sudan i Sirija, sa 13, odnosno 12 poena.

Među bivšim socijalističkim zemljama Evrope, kao i prošle godine, najbolje je plasirana Estonija sa skorom od 74, a od onih koje nisu članice EU to je Gruzija (56). Unutar bivše SFRJ, i dalje je daleko najbolja plasirana Slovenija sa 56, iako beleži pad. U našem neposrednom susedstvu bolje rezultate od Srbije na CPI imaju Hrvatska (50) Rumunija (46), Crna Gora (45), Bugarska (43), Mađarska (42) i Severna Makedonija (40), sa Albanijom delimo isto mesto, dok je nešto lošije od Srbije sada rangirana samo Bosna i Hercegovina (34). Kosovo, za koje se rade posebna istraživanja, ove godine beleži skor od 41.

Pri izradi CPI se uzima u obzir 13 relevantnih istraživanja koja mere percepciju o korumpiranosti javnog sektora. Ta istraživanja predstavljaju mišljenje ili utisak koji o korumpiranosti državnih funkcionera i javnih službenika imaju oni koji sa njima posluju ili koji o tome savetuju poslovne ljude, vlade i međunarodne institucije. Istraživanja moraju biti objavljena u poslednja 24 meseca i moraju postojati makar tri takva izvora podataka da bi zemlja/teritorija bila rangirana.

Srbija je ove godine obuhvaćena sa ukupno osam relevantnih istraživanja, što garantuje visok stepen pouzdanosti nalaza. Uporedivost podataka sa onima iz ranijih godina je na još višem nivou –čak 10 godina unazad, za CPI se koristi sedam istih izvora informacija, u poslednjih pet godina identičnih osam.

Za Srbiju su korišćeni nalazi Global Insight Country Risk Ratings, Bertelsmann Foundation, World Economic Forum, Economist Intelligence Unit, Freedom House, International Country Risk Guide, World Justice Project Rule of Law Index i Varieties of Democracy Project.

Od istraživanja koja su relevantna za Srbiju, u tri slučaja su podaci prikupljeni u 2022, u tri istraživanja tokom 2021, u jednom u obe godine, dok je jedno istraživanje, okončano 2021, sprovedeno u dužem periodu. U četiri izvorna istraživanja za CPI 2022 ocena je ista kao i u CPI 2021, u četiri se taj skor pogoršao, a ni u jednom slučaju nije bio bolji nego pre godinu dana.

Ocene po pojedinim istraživanjima kreću se u rasponu od 34 do 38. Standardna devijacija je 1,33.

Transparency International u saopštenju povodom ovogodišnjeg izveštajaukazuje da je 95% zemalja u poslednjih pet godina načinilo mali ili nikakav pomak na rangiranju. TI takođe ukazuje da postoje jasne veze između nasilja i korupcije. „Vlade zemalja koje pate od korupcije nemaju dovoljno kapaciteta da građanima pruže zaštitu, a ujedno, u takvim državama, postoji veća mogućnost da se javno nezadovoljstvo prelije u nasilje.“

U saopštenju se ukazuje i na zemlje koje su u poslednjih pet godina najviše nazadovale (među kojima su i Luksemburg, Kanada, Velika Britanija, Austrija, Malezija, Pakistan, Honduras, Nikaragva i Haiti). Najveći napredak zabeležili su Irska i Južna Koreja, kao i niz zemalja čiji je rezultat i dalje loš (Jermenija, Vijetnam, Maldivi, Moldavija, Angola, Uzbekistan).

Transparency International se takođe, u analizi povezanosti problema korupcije, sukoba i bezbednosti, osvrće na situaciju u Rusiji, Južnom Sudanu, Brazilu i Jemenu, kao i na rizike od korupcije koji se tiču poverljivih nabavki u sektoru odbrane.

Kompletni rezultati istraživanja mogu se preuzeti sa sajta TS:

<https://transparentnost.org.rs/index.php/sr/istraivanja-o-korupciji/indeks-percepcije-korupcije-cpi>

Rezultati CPI 2022 i Srbija

Prvi faktor koji doprinosi ovakvoj oceni i ovakvom stanju stvari jeste nedovoljan značaj koji se daje borbi protiv korupcije. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije ne postoji već četiri godine, a rad na novoj nije ni počeo. Za razliku od ranijih, nova Vlada Srbije u svom planu nema borbu protiv korupcije definisanu kao prioritet (u ekspezu su pročitane samo neki statistički podaci iz prethodnog perioda). Ključni dokument antikorupcijskih politika je i dalje Akcioni plan za Poglavlje 23 pregovora sa EU, gde izveštaji o urađenom postoje, ali se nikada ne postavlja pitanje odgovornosti za propuste, niti se sagledavaju stvarni efekti primene plana. Takođe, nedovoljne su zakonske garancije javnosti rada pravosudnih saveta, a njihovi članovi uživaju preveliki ustavom zagarantovani imunitet za svoje odluke, što stvara rizike od korupcije.

Nastavljeno je otvoreno nipodaštavanje pravila za borbu protiv korupcije, koje je najvidljivije u oblasti profesionalizacije upravljanja javnim preduzećima i u državnoj upravi. Vlada se više ne trudi da stvori ni privid zakonitosti, već vršioce dužnosti postavlja retroaktivno, više puta nego što zakon dopušta ili jednostavno pušta da vršioци dužnosti obavljaju posao bez ikakvog pravnog osnova. Pored toga, slično kao i 2016, umesto da se primene jasne odredbe postojećeg zakona o konkursima za direktore javnih preduzeća, sada se kao rešenje nudi transformacija JP u društva kapitala, kao i upravljanje koje bi vršili inostrani konsultanti.

Budžet i drugi javni resursi nisu zaštićeni. Prioriteti koji se finansiraju sve skupljim zaduživanjem, određuju se bez unapred utvrđenog i usvojenog plana. Pri tom, na određivanje prioriteta građani koji će te dugove vraćati nemaju mogućnosti da utiču, a upozorenja relevantnih državnih organa (Fiskalni savet) se odbacuju bez argumenata. U mnogim slučajevima, uključujući i izveštaje Saveta za borbu protiv korupcije, dokumentovani slučajevi štetnih, a neretko i nezakonitih odluka koje se odnose na raspolaganje javnim sredstvima ostaju neispitani (npr. prodaja banjskih lečilišta). Izrazito dominantan vid ugovaranja najvrednijih radova su direktni dogovori, umesto tendera.

Iako su mnogi uzbunjivači dobili zakonsku zaštitu, nema sistemskog praćenja šta se dešava po njihovim prijavama. Ne samo da javna tužilaštva i drugi državni organi ne deluju dovoljno proaktivno, već ostaju neispitane i one sumnje u korupciju koje su dobro dokumentovane i iznete u javnost.

Ne samo da je proces donošenja mnogih važnih odluka u Srbiji netransparentan, već se odluke često donose van institucija koje su za njih nadležne. U tom smislu je naročito primetno da mnoge odluke iz nadležnosti Vlade i drugih organa, donosi predsednik Republike. To se može zaključiti kako po njegovim izjavama, tako i iz izjava nominalno odgovornih funkcionera koji ne propuštaju priliku da se pozovu na autoritet lidera vladajuće stranke. Razlozi za sadržaj odluka, interesi za njihovo donošenje i procena njihovog uticaja ostaju nepoznati. Samo jedan od takvih primera su odluke u vezi sa eksploatacijom litijuma i drugih ruda, kako u vreme prethodnih pregovora, odustanka od pre godinu dana, tako i u pogledu sve češćih novih najava takvih poslova. U petoj godini primene Zakona o lobiranju uticaji na donošenje odluka nisu postali ništa vidljiviji nego pre njegovog donošenja.

Netransparentnosti značajno doprinosi nepostupanje po zahtevima za pristup informacijama i rešenjima Poverenika, potpuno neefikasna pravna zaštita koja se ostvaruje samo pred Upravnim sudom kada se informacije traže od Vlade Srbije, kao i praksa da državni organi mnoge informacije ne objavljuju unapred, čak i kada su na to obavezni.

Evropske integracije nisu valjano iskorišćene za borbu protiv kroupcije, a ključne zamerke se ponavljaju u svakom novom izveštaju Evropske komisije. Ranije preporuke drugih međunarodnih organizacija (ODIHR, GRECO) takođe nisu u potpunosti primenjene, a nema traga da se išta radi po njihovim izveštajima koji su objavljeni ove godine.

Ključne preporuke TS za oblast političke korupcije:

- Uspostavljanje bezbednih kanala za prijavljivanje nepravilnosti u vezi sa zloupotrebom javnih resursa, korišćenjem javne funkcije i izbornim postupkom i njihova promocija od strane državnih organa;
- Zakonsko ograničavanje mogućnosti za vođenje "funkcionerske kampanje", to jest, prividno redovnih aktivnosti javnih funkcionera koje se preduzimaju radi političke promocije i uspostavljanje funkcionalnog nezavisnog nadzora;
- Ograničavanje troškova izborne kampanje, preciziranje dužnosti Agencije za sprečavanje korupcije u kontroli izveštaja o troškovima kampanje, obezbeđivanje veće javnosti podataka dok izborna kampanja traje;
- Unapređenje pravila o finansiranju referendumске kampanje, na osnovu iskustava iz 2021/2022;
- Obezbeđivanje veće javnosti uticaja na donošenje propisa i pojedinačnih odluka, bilo da je reč o registrovanom lobiranju, neregistrovanom lobiranju ili neformalnim vidovima komunikacije, koji nisu uređeni Zakonom o lobiranju;

Ključne preporuke TS u vezi sa planiranjem bore protiv korupcije

- Utvrđivanje razloga za neostvarivanje ciljeva iz Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije 2013-2018;
- donošenje nove Strategije koja će biti sveobuhvatna (a ne samo posvećena odabranim oblastima) i koja će sadržati i mere za obezbeđivanje odgovornosti u slučaju neispunjenja; u vezi sa tim, naročito je bitno utvrditi nedelotvornost koncepta „Operativnih planova“ za sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika;
- Uspostavljanje efikasnog sistema za praćenje sprovođenja revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23 EU integracija i otklanjanje uočenih problema;

Ključne preporuke TS u vezi sa gonjenjem i kažnjavanjem korupcije

- Ispitivanje svih slučajeva sumnji na korupciju u vezi sa kojima su obelodanjeni dokumenti ili iznete direktne optužbe, bez čekanja javnog tužioca da iko podnese krivičnu prijavu, i objavljivanje informacija o ishodu ispitivanja, uključujući i obrazloženje u slučaju da je utvrđeno da nema krivične odgovornosti;
- Obezbeđivanje svih uslova za gonjenje korupcije primenom posebnih istražnih tehnika, za sprovođenje finansijskih istraga uporedo sa krivičnim i za proaktivnost u ispitivanju korupcije;

- Izmene Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije radi efikasnijeg gonjenja pojedinih oblika korupcije;
- Unapređenje i sveobuhvatan nadzor nad primenom Zakona o zaštiti uzbunjivača;
- Izrada plana kontrole na osnovu Zakona o ispitivanju porekla imovine i posebnom porezu kojim će biti prioritarno obuhvaćena lica koja su bila u prilici da zloupotrebe javnu funkciju i ovlašćenja i objavljivanje podataka o primeni kako bi se smanjile sumnje u arbitrnost;

Ključne preporuke TS u vezi sa prevencijom korupcije i javnošću rada

- Vlada Srbije treba da obezbedi izvršenje rešenja Poverenika i da sama počne redovno da postupa po primljenim zahtevima;
- Nužno je obezbediti efikasnu pravnu zaštitu u slučajevima kada informacije uskraćuje Vlada i šest drugih organa protiv kojih nije moguće uložiti žalbu Povereniku;
- Pravo na pristup informacijama ne sme biti umanjeno odredbama drugih zakona, a ostvarivanje tog prava treba proširiti i na informacije u posedu trenutno nepokrivenih subjekata (npr. zajednička preduzeća u okviru javno-privatnog partnerstva);
- Organi vlasti treba da objavljuju sve informacije u otvorenom formatu, a državni kontrolni organi treba da ukrštaju podatke iz ovih baza kod određivanja svojih planova rada i sprovođenja nadzora;
- Treba uvesti obavezu izrade i objavljivanja obrazloženja za odluke, tamo gde ona trenutno ne postoji (npr. pojedini zaključci Vlade);
- Narodna skupština treba da primeni odredbe Etičkog kodeksa u slučajevima kada narodni poslanici ne pruže obrazloženje javnosti za svoje postupanje.

Ključne preporuke TS u vezi sa javnim finansijama

- Obezbeđivanje potpunih informacija u vezi sa transformacijom javnih preduzeća, uticajem neprofesionalnog upravljanja na javne finansije i eventualne uloge spoljnih konsultanata u budućem upravljanju;
- Sprovođenje nadzora nad planiranjem, sprovođenjem i izvršenjem javnih nabavki u većem broju slučajeva;
- Obezbeđivanje pune transparentnosti kod javno - privatnih partnerstava;
- Prestanak prakse zaključivanja međudržavnih sporazuma na osnovu kojih se može isključiti transparentnost i nadmetanje u vezi sa zaključivanjem ugovora o javnim nabavkama, javno-privatnim partnerstvom i prodajom javne imovine;
- Prestanak sa praksom sprovođenja nabavki na osnovu posebnih zakona koji se donose za infrastrukturne projekte;
- Povećanje javnosti podataka o izdvajanjima iz budžetske rezerve;
- Davanje potpunih obrazloženja za projekte koji se finansiraju zaduživanjem, kao i o merama finansijske podrške;
- Omogućavanje građanima da utiču na budžetske prioritete na nacionalnom nivou;

-
- Objavljivanje podataka o izvršenju budžeta tokom godine na način koji omogućava praćenje po budžetskim korisnicima i programima.

Transparentnost – Srbija,

Beograd, 31.1.2023.